

*Васильців Т. Г.,
д.е.н., проф., завідувач кафедри фінансів і кредиту, Львівська комерційна академія, м. Львів*

*Антонюк Т. Я.,
аспірант, Львівська комерційна академія, м. Львів*

*Антонюк Г. Я.,
к.е.н, ст. викл. кафедри міжнародної економіки і менеджменту, Львівський національний аграрний університет, м. Львів*

НАПРЯМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ФІНАНСУВАННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА (НА ПРИКЛАДІ БРАЗИЛІЇ)

***Анотація.** Проаналізовані причини кризової ситуації в галузі сільського господарства України, зокрема зумовлені гострим дефіцитом фінансових ресурсів. Розглянуто структуру джерел фінансування вітчизняного аграрного сектору. Висвітлені основні чинники фінансового дефіциту в АПК, вивчено зарубіжний досвід з врегулювання залучення коштів в аграрний сектор економіки, зокрема Бразилії. Здійснено детальний аналіз схеми залучення фінансових ресурсів за допомогою аграрних розписок та оцінку перших результатів від дії цього механізму в Україні. Висвітлені основні переваги та ризики від запровадження альтернативних інструментів залучення фінансових ресурсів, зокрема аграрних розписок, в аграрний сектор України.*

Ключові слова: сільське господарство, фінансові ресурси, кредит, банки, аграрні розписки.

*Vasylytsiv T. G.,
Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Finances and Credit, Lviv Academy of Commerce, Lviv*

*Antonyuk T. Y.,
Postgraduate, Lviv Academy of Commerce, Lviv*

*Antonyuk H. Y.,
Ph.D, Senior lecturer of the Department of International Economics and Management, Lviv National Agrarian University, Lviv*

DIRECTIONS OF IMPLEMENTATION OF FOREIGN EXPERIENCE OF ALTERNATIVE FINANCING OF AGRICULTURE IN UKRAINE (EXPERIENCE OF BRASIL)

***Abstract.** The reasons of crisis situation in Ukraine's agriculture in particular those caused by shortage of financial resources are analyzed. The structure of financing sources of domestic agriculture is analyzed. The main factors of deficit of finance in agriculture are highlighted, the foreign experience of regulations in raising funds in the agricultural sector, particularly in Brazil, is studied. The detailed analysis of schemes to attract financial resources through agricultural receipts and the estimation of the primary results of implementation of this mechanism in Ukraine are made. The basic benefits and risks of introducing alternative instruments to attract financial resources, including agricultural receipts, in the agricultural sector of Ukraine are studied.*

Keywords: agriculture, financial resources, credit, banks, agricultural receipts.

Аграрний сектор економіки України на сьогоднішній день характеризується такими негативними тенденціями: низька ефективність галузі сільського господарства, висока збитковість сільськогоспо-

дарських підприємств, невисока підприємницька активність, деконцентрація виробництва сільськогосподарської продукції, невисока якість та конкурентоспроможність сільськогосподарської про-

дукції, нераціональна заготівля і переробка аграрної продукції, незначний обсяг експорту сільськогосподарської продукції, нестача кваліфікованих кадрів, невисока інвестиційна привабливість галузі сільського господарства.

Постановка проблеми. Однією з основних причин зазначених негативних тенденцій та загалом гальмування реформування аграрного сектору економіки є висока вартість банківських кредитів та позик для сільськогосподарських виробників (невеликі суми на 2-3 роки під 25-40% річних у гривнях, у той час, як фермерам в країнах ЄС та США надаються кредити терміном до 20-30 років під 2-3% річних), відсутність відповідних програм кредитування у банках, що зумовлено нерозвиненістю в Україні сфери страхування кредитних та виробничих ризиків в АПК.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні аспекти фінансування підприємств у галузі сільського господарства висвітлені в працях зарубіжних та вітчизняних науковців, серед них: В. М. Алексійчук, М. Я. Дем'яненко, О. Є. Гудзь, С. М. Колотуха, Н. С. Кручок, П. А. Лайко, О. О. Непочатенко, Г. І. Пиріг, Н. Г. Радченко, А. В. Сомик та ін. Проте маловивченим залишається питання впровадження альтернативних джерел фінансування сільськогосподарських виробників, зокрема вивчення досвіду функціонування аграрних розписок.

Постановка завдання. Основною метою статті є аналіз можливостей імплементації в Україні зарубіжного досвіду альтернативного фінансування розвитку сільського господарства.

Виклад основного матеріалу дослідження. За даними EFSE, щорічний попит на фінансові ресурси в агросекторі знаходиться в межах 12 млрд. дол. США, причому покривається він лише трохи більше ніж на третину (3,3 млрд. дол. США). Основна частина попиту, а це 8,7 млрд. дол. США залишається незадоволеною [7].

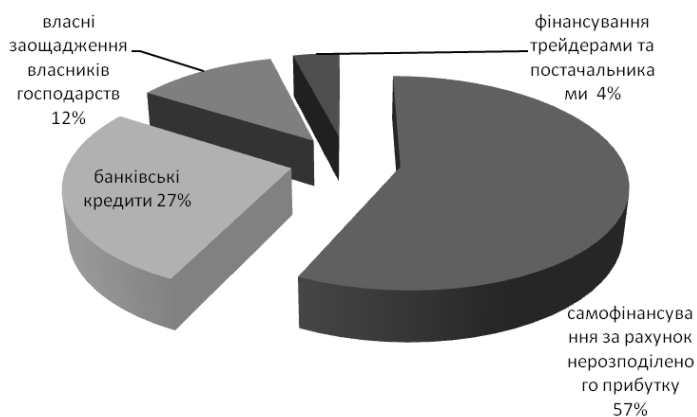

Рис. 1. Структура джерел фінансування аграрного сектору України
Джерело: [7]

За даними досліджень компанії Pro-Consulting структура джерел фінансування аграрного сектору України має вигляд, як на рисунку 1.

З кожним роком інтерес до кредитування сільського господарства серед банків зростає. Свідченням цього є постійне збільшення установ, які пропонують спеціальні продукти кредитування агросектору, побудованих на основі оцінки специфічних для цієї галузі ризиків. Проте значною мірою перешкоджають динаміці даних процесів такі чинники:

- постійне зростання відсоткової ставки (30-35% річних у 1 кварталі 2015 року);
- коливання курсу валют (рівень девальвації гривні на початку 2015 року сягав 300% у порівнянні з попередніми роками);
- жорсткі вимоги до забезпечення за кредитом (лише нерухомість та техніка не старше 5 років, з коефіцієнтом покриття близько 2).

У такій ситуації, коли кредитні ресурси занадто дорогі, а наявність ліквідної застави є чи не найбільшою проблемою підприємств малого та середнього бізнесу в Україні, для фінансування сільськогосподарського виробництва, яке характеризується значною сезонністю і відчуває значний дефіцит обігових коштів у весняний період, виходом із ситуації, серед іншого, можуть виступати нові інструменти кредитування під заставу майбутнього врожаю.

У нагоді став досвід Бразилії – країни, в якій сільське господарство складає біля 33% ВВП, 40% експорту та забезпечує роботою понад 40% працездатного населення. За останні 20 років у країні завдяки поєднанню таких чинників, як підвищення урожайності та збільшення посівних площ, вдалося подвоїти обсяги виробництва зернових та майже потроїти обсяги виробництва продукції тваринництва. Бажання уряду країни мобілізувати альтернативні джерела фінансування призвело до розробки та впровадження у 1994 році інструменту CPR (Cedula de Produto Rural). CPR – це механізм кредитування, який передбачає залучення фінансування в обмін на боргове зобов'язання (CPR), який засвідчував обов'язок його емітента у встановлені строки поставити у встановлене місце певну кількість продукції встановленої цим документом якості (товарна CPR). У зв'язку з тим, що не всі потенційні інвестори були зацікавлені у товарних CPR, бо отримання готової продукції виявлялося вигідно лише тим, чиєю основною діяльністю стала торгівля нею, у 2001 році було впроваджено ще один вид CPR – фінансові. Їхня особливість полягала у тому, що, укладаючи даний договір, виробник брав на себе зобов'язання у визначені строки повернути вартість певного обсягу продукції за встановленою ціною. Ціни могли фіксуватися на момент підписання договору чи на момент погашення зобов'язань. Пізніше дану форму CPR було вдосконалено і запроваджено прив'язку до прогнозних цін, на основі ф'ючерсних цін чи прогнозних розрахунків [2; 3; 4; 5].

Станом на сьогодні структура фінансових ресурсів в аграрній сфері Бразилії зображена на рисунку 2.

В абсолютному виразі з моменту впровадження було укладено понад 130 000 угод із застосуванням CPR. Щорічно за допомогою цього інструменту залучається близько 5 млрд. дол. США [5].

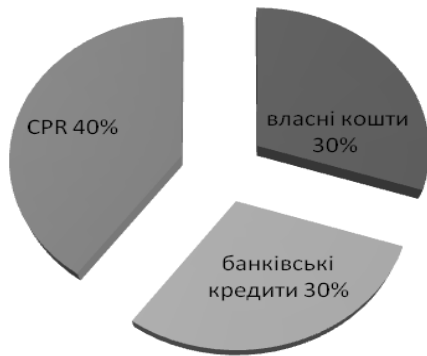

Рис. 2. Структура джерел фінансування аграрного сектору Бразилії
Джерело: [5]

Бразильський досвід засвідчує, що за умови значної державної підтримки, яка полягає у створенні прозорих “правил гри”, впровадження даного інструменту дозволить отримати такі переваги:

- підприємства малого і середнього бізнесу в галузі сільського господарства одержують додаткові можливості з фінансування власної діяльності;
- трейдери отримують значно ширші гарантії у порівнянні з традиційними договорами;
- використовуючи власну продукцію як забезпечення, дрібні сільгоспвиробники отримують додаткові можливості для залучення кредитних коштів;
- ринки з високим рівнем ризику отримують значний стимул для стабільного зростання.

З 2010 року, ЄБРР, беручи до уваги успіхи Бразилії, впроваджує даний інструмент в Сербії та Україні.

В Україні даний інструмент отримав назву Аграрні розписки. Механізм його функціонування регулюється Законом України “Про аграрні розписки”, прийнятим 6 листопада 2012 року.

Відповідно до закону аграрні розписки – це товаророзпорядчий документ, що фіксує безумовне зобов’язання боржника, яке забезпечується заставою, здійснити поставку сільськогосподарської продукції або сплатити грошові кошти на визначених у ньому умовах [1].

Основними суб’єктами у даній схемі залучення фінансових ресурсів є:

1. Боржник – емітент аграрної розписки. Відповідно до закону аграрну розписку може видати будь-яка особа, що має право власності на земельну ділянку сільськогосподарського призначення або право користування такою земельною ділянкою на законних підставах для здійснення виробництва сільськогосподарської продукції. Якщо право влас-

ності на земельну ділянку належить двом і більше співвласникам або право користування належить двом і більше користувачам, аграрні розписки видаються ними спільно. Перехід права власності чи права користування земельною ділянкою не зупиняє дію вказаної в аграрній розписці застави майбутнього врожаю та не припиняє прав боржника і кредитора за аграрною розпискою на користування земельною ділянкою до збору відповідного врожаю, але не довше ніж до закінчення поточного маркетингового року.

2. Кредитор - фізична чи юридична особа, що надає грошові кошти, послуги, постачає товари, виконує роботи як зустрічне зобов’язання за договором, за яким боржник за аграрною розпискою видає їй аграрну розписку, наділяючи правом вимагати від нього належного виконання зобов’язань, а також фізична чи юридична особа, яка отримала права кредитора за аграрною розпискою від іншого кредитора за аграрною розпискою у спосіб, не заборонений законом.

3. Нотаріуси, які:

- посвідчують видані розписки;
- вносять дані про реєстрацію до Реєстру аграрних розписок;
- вносять дані про предмет застави до відповідних державних реєстрів;
- посвідчують передання прав кредитора.

4. Експерти з оцінки предмета застави.

Предметом застави за виданою аграрною розпискою може бути виключно майбутній урожай сільськогосподарської продукції, а її розмір не може бути меншим за розмір зобов’язання за цією аграрною розпискою.

На відміну від Бразилії, в Україні відразу паралельно запроваджується два види аграрних розписок: товарні та фінансові.

При видачі товарної аграрної розписки її емітент повинен виконати своє зобов’язання шляхом поставки у встановлений час та місце сільськогосподарської продукції, якість та кількість якої зазначається в аграрній розписці.

Фінансові аграрні розписки засвідчують безумовне зобов’язання боржника сплатити грошову суму, розмір якої визначається за погодженою боржником і кредитором формулою з урахуванням цін на сільськогосподарську продукцію у визначеній кількості та якості.

Наприкінці 2014 року в Полтавській області було запущено пілотний проект по запровадженню практики видачі аграрних розписок. До процесу вже залучено 11 нотаріусів, які станом на початок 2015 року посвідчили видачу близько десятка аграрних розписок, на загальну суму понад 15 млн. грн. [8]. На основі досвіду, одержаного у Полтавській області, дану практику буде поширено на решту території України.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Аграрні розписки як один із альтернативних інструментів залучення фінансових коштів в аграрне виробництво в Україні діють відносно недавно, тому важко оцінити їх ефек-

тивність. Проте суть цього інструменту, який фактично забезпечує кредитора від звичних ризиків, разом із позитивним досвідом Бразилії, дозволяють припустити, що саме цей інструмент має хороші перспективи для функціонування в умовах економіки країн, що розвиваються, де слабозвинутий ринок спеціалізованого кредитування сільськогосподарського виробництва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про аграрні розписки : Закон України від 6 листопада 2012 р. № 5479-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5479-17>.

2. Pre-harvest financing through Agrarian Receipts [Electronic recourse] / Eastagri // Accessed mode : http://www.eastagri.org/sector_detail.asp?language=ru&id=88.

3. Agricultural Finance. Pre-harvest financing – Crop receipts. [Electronic recourse] / European Bank for Reconstruction and development // Accessed mode : <http://www.ebrd.com/cs/Satellite?c=Content&cid=1395238435738&pagename=EBRD%2FContent%2FContentLayout>.

4. Report No. 32726-GLB Rural Finance Innovations. Topics and Case Studies. April 2005 [Electronic recourse] / The World Bank Agriculture And Rural Development Department // Accessed mode : http://siteresources.worldbank.org/INTARD/Resources/RFI_final.pdf.

5. New Instruments of Financing Under Future Crops – The Brazilian Experience of a CPR System: Opportunities and Issues for Ukraine. Kyiv December 2011 [Electronic recourse] / Eastagri // Accessed mode : <http://www.eastagri.org/files/impNewInstrumentsofFinancingH.pdf>.

6. Радченко Н. Г. Аграрні розписки як альтернативна форма кредитування сільськогосподарських підприємств / Н. Г. Радченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/.../cgiirbis_64.exe?.

7. Финансирование агробизнеса в Украине: как бороться с дефицитом в \$8,7 млрд - начальник отдела разработки финансирования проектов компании Pro-Consulting Ирина Перели [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pro-capital.ua/press_center/expert/view/296/.

8. Аграрні реєстри [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agroregisters.com.ua/>.

9. Аграрна розписка проект українського аналогу бразильським CPR [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://amdi.org.ua/docs/Presentations/AMDI_CPR_LOW_UA.pdf.

10. Plotnikov O. Agrarian receipts – new financing instrument for agricultural producers / O. Plotnikov [Electronic recourse] / Arzinger Law Office // Accessed mode : <http://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=1d6276ea-738f-4e1b-ac54-48316e03e08a>.

kov [Electronic recourse] / Arzinger Law Office // Accessed mode : <http://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=1d6276ea-738f-4e1b-ac54-48316e03e08a>.

REFERENCES

1. Pro ahrarni rozpysky : Zakon Ukrainy vid 6 lystopada 2012 r. № 5479-VI [Elektronnyj resurs] // Verkhovna Rada Ukrainy. – Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5479-17>.

2. Pre-harvest financing through Agrarian Receipts [Electronic recourse] / Eastagri // Accessed mode : http://www.eastagri.org/sector_detail.asp?language=ru&id=88.

3. Agricultural Finance. Pre-harvest financing – Crop receipts. [Electronic recourse] / European Bank for Reconstruction and development // Accessed mode : <http://www.ebrd.com/cs/Satellite?c=Content&cid=1395238435738&pagename=EBRD%2FContent%2FContentLayout>.

4. Report No. 32726-GLB Rural Finance Innovations. Topics and Case Studies. April 2005 [Electronic recourse] / The World Bank Agriculture And Rural Development Department // Accessed mode : http://siteresources.worldbank.org/INTARD/Resources/RFI_final.pdf.

5. New Instruments of Financing Under Future Crops – The Brazilian Experience of a CPR System: Opportunities and Issues for Ukraine. Kyiv December 2011 [Electronic recourse] / Eastagri // Accessed mode : <http://www.eastagri.org/files/impNewInstrumentsofFinancingH.pdf>.

6. Radchenko N. H. Ahrarni rozpysky iak al'ternatyvna forma kredyтування sil's'kohospodars'kykh pidpriemstv / N.H. Radchenko [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/.../cgiirbis_64.exe?.

7. Fynansyrovanye ahrobyznesa v Ukrayne: kak borot'sia s defytsytom v \$8,7 mlrd - nachal'nyk otдела razrabotky fynansyrovanyia proektov kompanyy Pro-Consulting Yryna Perely [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupa : http://pro-capital.ua/press_center/expert/view/296/.

8. Ahrarni reiestry [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://agroregisters.com.ua/>.

9. Ahrarna rozpyska proekt ukrains'koho analohu brazyl's'kym CPR [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : http://amdi.org.ua/docs/Presentations/AMDI_CPR_LOW_UA.pdf.

10. Plotnikov O. Agrarian receipts – new financing instrument for agricultural producers / O. Plotnikov [Electronic recourse] / Arzinger Law Office // Accessed mode : <http://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=1d6276ea-738f-4e1b-ac54-48316e03e08a>.